

Litterära spalten

För grisen i tiden

Nyligen läste vi om en apa som fick ihop det med en kvinna, nu är det dags för grisen som får ihop det med en lodis. Catherine Gierow rapporterar från Paris.

Zoologerna repeterar i all evinnerlighet att grisen är dum och elak. Det hindrar inte att detta feta husdjur, vars häpnad i avrättningsögonblicket beskrevs så väl av Knut Hamsun, väcker uppmärksamhet i de mest skilda sammanhang. Nu uppträder det än en gång i litteraturen och vi engageras till kropp och själ i en suggas öde.

Roman

Marie Darrieussecq
Suggestioner
Öv. Mats Löfgren
Norstedts, 1997

Med förakt för allt vad god smak heter här 28-åriga Marie Darrieussecq givit ut en debutroman som *tout Paris* ännu tal- ar om.

Den franska titeln *Truismes* utgör en ordlek: *trueie* = sugga, och *truismes* = truismer. Här serveras historien om en snäll, mullig och okomplicerad flicka, vars öde formas på hennes första arbetsplats, en kombinerad parfymaffär och lyxbordell. Tiderna är hårda. Och det som skulle hända händer: Långsamt förvandlas expediten till en sugga. En fet och skär sugga, liderlig och en smula motbjudande – och rörande med alla sina små gristankar.

Ty vår väninna suggan förstår snabbt att hon är dömd av ett samhälle som har så mycket annat att bry sig om. Fina människor gillar varken djuriska foreteelser eller misär. Svinaktigheten förödrar de att låsa in i källaren. Det är bara så. Ingen bryr sig om grisars lidanden och än mindre om suggans, hon hänvisas till avskräddeshögarna, parkernas lera och till sist slakthuset.

Som vi andra får vår sugga uppleva några korta stunder av hysterisk lycka: Passionen med Yvan, utelligare och varulv, på Seines kajer en fullmånenatt och mötet med den blivande franske president, som resulterar i att hennes grisbehag används för att illustrera valkampanjens motto: "En sundare framtid."

Marie Darrieussecq kan sin Hamsun. Och hon har läst Kafka, vars insekt i *Förvandlingen* har tyckts henne mager, tunn och på det stora hela alltför diskret för att passa in i vår tid. 1996 blev onekligen grisens år. Hur framtiden blir för grisen och oss själva, därom kan vi bara spekulera.

CATHERINE GIEROW

Greenaway visar vägen

En munter Nils Petter Sundgren lämnade visningen av Greenaways senaste med en känsla av att filmhistorien inte är slut, än.

Filmen blomstrar – som industri. Publikens världen över växer snabbt, även om nu nittiofem procent av filmtittade sker framför TV-skärmen. Men filmen som konstnar stagnerar. Originalitet och nytänkande är ovanliga som näktergalar i december. Desto större orsak att glädja sig åt den fågelsång som bjuds.

Så tänker jag när jag går ut från visningen av Peter Greenaways senaste film *Pillow Book*. Greenaway är en av de tjugo, trettio verkligt originella och nyskapande filmkonstnärerna i vår tid. Han är närmast allkonsträr, började som målare. Greenaway har gjort vackra och sinnrika installationer i Paris, Venedig och nu senast i Köpenhamn under kulturfåret. I sommar blir det premiär på Greenaways första opera.

Fängslar och irriterar

Den nu femtioåriga Greenaway slog igenom med filmen *Technarens kontrakt* för femton år sedan. Andra milstolpar på hans väg är *Arkitekterns mage*, *Dränka i nummerordning*, *Kocken*, *tjuven*, *hans fru och hennes älskare* och *Babyn från Macon*. Alla är de ironiska, hårt tuktade, formmedvetna filmer som fängslar och irriterar.

Det är inte någon risk att Greenaway skall bli ihjälsläskad. Hans filmer är ofta provokativa, retsamt gåtfulla och ofta makabra. Greenaway stryker aldrig medhårs utan betraktar människorna med kylig distans, likt en entomolog som sätter fjärlar på nålar i en ask. Han är mer av kylig iakttagare än av skönande – "att en del säger att mina filmer är konstverk och artistiska, får mina små, krulliga nackhår att stå rakt ut i ilska", säger Greenaway på nasal oxfordengelska. Han kunde vara värd ett eget kapitel i Stephen Potters *Lifemanship*.

Pastisch på japansk stil

Men bakom den lekfulla arrogansen finns passionerad kärlek till filmen. Peter Greenaway kan bli svårartat pretentiös, men *Pillow Book* hör till hans mest tillgängliga och attraktiva filmer. Den är en pastisch på traditionell japansk stil. En *pillow book* är en slags dagbok som förnåma japanska damer förde med anteckningar om drömmar, minnen och sinnesintryck. I filmen blir anteckningarna raffinerade poetiska miniatyurer, haikudikter i bild. Här samlas de utsökta upplevelserna i livet – ljudet av tunn is som klirrar i en skål, skummande forsar och stilla dammar, ett barn som äter jordgubbar. Många av bilderna är raffinerat erotiska, älskaren som kommer tillbaka igen andra gången samma natt, kärlek på eftermiddagen efter förbild av berömda erotiska bilder. Tankarna leds till Oshimas klassiker *Sinnenas rike*.

Den kvinnliga huvudpersonen i *Pillow Book* är sensuellt besatt av

Pillow Book. Den kvinnliga huvudpersonen i Peter Greenaways nya film är sensuellt besatt av kalligrafi och njuter när någon skriver med tuschpenseln direkt på hennes kropp.

kalligrafi och njuter när någon skriver med tuschpenseln direkt på hennes kropp. När hon själv vill bli författare refuseras hon men förför förläggarens älskare och skriver sin bok på hans kropp och skickar honom tillbaka till förläggaren. Denne nappar mycket riktigt både på mannen och boken. När så älskaren begär självmord låter förläggaren gräva upp och flå liket, garva huden och binda in den till en prydlig bok.

När blev ni senast överraskade eller utmanade av en svensk film? Vårt produktions-system är skraddarsytt för artistisk medelmåttighet.

I det ganska trista svenska filmrepertoarklimatet får *Pillow Book* mer lystr än om man sett den på festival. Trivialfilms dominans på repertoaren är nästan fullständig. Unga filmmakare traskar patrullo i filmhistoriens uppkörda spår, övertygade om att det gamla och utjätade är det nyaste och hip-paste. Den tvåhundraåriga amerikanska *film noir*-pastischen trängs med den sjuttioåriga svenska komedin, menlös så det bråker. Det står en doft av naftalin från alla filmade klassiker och gengångaraktiga filmer om döda svenska herrar, från Raskenstein och Zorn till Alfred Nobel. Snart lär det vara dags för kinematografisk upprövning av både Jussi Björling och Carl Michael Bellman. Att se svensk film är alltför ofta som att kyssa sin syster.

Det har aldrig varit lätt för genuint originella talanger att hävda sig i den kapitalkrävande och därför kommersiella filmvärlden. De stora nyskaparna, som bryter sin egen väg, har alltid varit få.

Fast nog var det bättre förr. I varje fall på sextio-talet, som var en guldålder för nydanande. Då kom inte bara den franska nya vägen utan även den tjeckiska, den västtyska och den svenska. I New York blomstrade den fria poetiska filmen i *The New American Cine-*

ma. Andy Warhol och kretsen kring honom prövade filmens gränser, publikens tolerans och ofta även dess tålmod.

I dag är produktionsklimatet kär-vare överallt. Lönsamhetskravet styr skapandet. Det finns knappast plats för en ny Tarkovskij eller en ny Kurosawa. Överallt anpassas filmen till publiksmakens minsta gemensamma nämnare och till sin ärkefiende televisionen.

Ändå finns det solitärer som bryter väg genom allt motståndet. Det finns inga skolbildningar utan just solitärer.

Peter Greenaway har inget gemensamt med den engelska realistiska filmtraditionen och inte heller med den nyligen avlidne Derek Jarman. På Balkan finns några av vår tids största och djärvaste regissörer, i Serbien den kontroversielle Emir Kusturica, han med *Zigenarnas tid*, i Grekland Theo Angelopoulos som senast gjorde *Odysseus blick*. All samtida amerikansk film är inte styrd av de stora bolagen utan det finns frifråsare, som söker nya uttrycksätt. Mest uppmärksammas är David Lynch och hans febriga mardrömsvisioner.

Finskt svärmod

Och i Norden? Ari Kaurismäki ser det finska svärmodet i galghumorns försonande ljus, senast i en film med den vackra titeln *Moln på drift*. Dansken Lars von Trier är den ende nu verkamme nordiske filmregissör som räknas till världseliten. Han har visionär kraft, originalitet, egeninsse och förakt för alla kinematografiska konventioner. Han utmanar både med sina magnifika genifationer och sina filmer, framför allt *Breaking the waves*. Mången rättsinlig svensk själ fick blodstörtning, om nu själ- lar får blodstörtning, av denna film med dess skildring av tron, hoppet, kärleken, offret och underverket. Danmark har alltså en av världens mest uppmärksammas filmregissörer just nu.

Och Sverige? Ja, när blev ni senast överraskade eller utmanade av en svensk film? Vårt produktions-system är skraddarsytt för artistisk medelmåttighet. Varje film som ses av fler än etthundret-tiotusen betalande personer får automatiskt en premie på åtta miljoner. Det är som om hälften av

statens litteraturstöd skulle betalas till Guillou och andra bestseller-författare.

Dock produceras även i Sverige en och annan personlig film, men för skams skull än för filmkonstens. I regel självdör denna film inom kort tid efter att ha smugits ut på marknaden tyst och diskret som en fjärt i dammsläpp.

Man kan skylla den svenska filmens medelmåttighet på strukturella förhållanden. Det råder ett oligopol, där SF, Sandrews och Sveriges Television bildar en järn-triangel utanför vilken ingenting kan utträttas.

Det står en doft av naftalin från alla gengångaraktiga filmer om döda svenska herrar, från Raskenstein och Zorn till Alfred Nobel.

Men ser man tillbaka i filmhistorien har mästerverk åstadkommit under långt mer ogynnsamma förhållanden än våra. Dansken Carl Dreyer kunde göra sina bästa filmer i ett småborgerligt klimat. När jag ätersåg Ingmar Bergmans upp-roriska och kolsvarta debutfilm *Fängelse* i TV under julhelgen häpnade jag över att den kom till i en svensk filmverklighet utan till-stymmelse till subventioner. Lika märkvärdigt är att Bergman kunde fortsätta filmarbetet trots att även hans närmaste fyra eller fem filmer blev kassafiaskon.

Poängen är att starka och egen-sinniga regissörer och producerer inte anpassar sig till filmklimatet utan förändrar det och skapar re-spekt för filmen som konstnar.

Ingmar Bergman blev just genom sin självständighet en viktig inspi-rationskälla för den franska nya vä-gen. Lars von Trier hyllar Carl Dreyer för hans stränga kompromisslöshet. I Sverige är Jan Troell och Bo Widerberg veteranregissörer som är större än den omgivande verkligheten och gjort filmhistoria i stället för att formas av den.

Några efterföljare har de inte fått. Platsen som svensk films för-nyare förklarar härmed ledig.

NILS PETTER SUNDGREN